Ergonyms acquire new meanings in the process of transonymization of mythonyms. However, the background information is not always taken into consideration. So, as a result some ergonyms meaning can be illogical. Modern names should be taken into account to avoid repetition, good and bad experiences of use should be considered; before naming process it is worthwhile predicting their possible associations.

Prospects for further research in this direction may include exploration of transonymization of other classes of onyms into ergonyms and their functioning under the influence of various extralinguistic factors which add certain alternations into the process of nomination.

Key words: *ergonym, onym, transonymization, mythonym, teonym, associative background.*

Надійшла до редакції 21.05.2015

УДК 811.161.2’373.21

Н. В. Сокіл-Клепар
кандидат філологічних наук, доцент,
викладач кафедри української мови філологічного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: nsokil@ukr.net

КОНОТАТИВНІ МІКРОТОПОНІМИ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

У статті проаналізовано конотативні мікротопоніми Українських Карпат. З’ясовано, що деякі географічні назви марковані додатковим значенням, певним ореолом експресивності, емоційності, оцінної характеристики. У результаті дослідження виявлено найбільшу кількість конотативних назв із-поміж заселених локусів. Мотиваторами таких мікротопонімів є переважно найменування країн, островів, регіонів, міст тощо.

Ключові слова: *мікротопонім, конотативний, пейоративний, меліоративний, локус.*

Мікротопоніми — фрагмент простору, в якому реалізується людський досвід, сприйняття довкілля, ментальні особливості, мовно-культурні феномени. Географічні назви містять у собі певний суб’єктивний чинник, оскільки їх творять люди, тому в деяких на-

© Сокіл-Клепар Н. В., 2015

йменуваннях особливо відчутний емоційний вплив, енергетика символізму, метафоричності.

Традиційно лінгвісти розглядають мікротопоніми як денотативні, однак існують і конотативні одиниці, що втілюють вторинні ознаки локусу. Пріоритетом онімів сьогодні стало їх вивчення з погляду культурної конотації, взаємозв'язку з побутом, життєвими цінностями, історико-політичними реаліями.

В українській ономастиці чимало праць присвячено конотативним онімам та навіть виокремлено науку — конотоніміку, «що покликана з'ясувати особливості розвитку національної конотонімії, її склад, принципи побудови, джерела виникнення і збагачення, домінанти, вияв взаємоперехрещень різних культурних ізоглос та наслідки їх впливу як на власне український, так і на світовий конотонімогенез» [6, с. 7].

Додатково забарвлені пропріативи розгядали Є. Отін, О. Тараненко, Г. Лукаш, Т. Гаврилова, М. Торчинський, Є. Бєліцька, В. Канна, В. Баньоі та ін. Особливо актуальні вони в царині художньої ономастики, проте доволі частими є і в антропонімії та топонімії. Окрім небагатьох робіт, конотативні мікротопоніми не були предметом системних досліджень. Це, мабуть, випливає з того, що найменування невеликих географічних об'єктів мають певні територіальні межі, переважно відомі мікроспільноті, а не великому загалому. Однак мікротопоніми в комунікації мешканців сіл мають широкий семантичний діапазон. Це підтверджують наукові твердження Т. Гаврилової: «Щодо градаційної диференціації географічних номенів залежно від величини чи відомості позначуваного ними об'єкта, то, напевне, найбільш здатними до конотування є мікротопоніми» [4, с. 131].

Мета статті — відтворити конотативні елементи простору Карпат, вказати причини, мотиви номінування цих локусів. Аби досягнути бажаної мети, поставлено низку **завдань**:

1) зафіксувати або ж виявити в лексикографічних чи інших джерелах конотативно марковані мікротопоніми;

2) з'ясувати мотиви їх номінації;

3) акцентувати на засобах творення емоційності в мікротопонімії.

Об'єкт — назви мікротериторій (заселених і незаселених) Українських Карпат (кутки села, хутори, верхи, долини тощо).

Предмет — семантичний потенціал та мотиваційний рівень конотативних мікротопонімів

Конотація — міжнаукове поняття, що в лінгвістиці має чимало визначень. Це здебільшого додаткові семантичні та прагматичні особливості лексичного значення та значень інших мовних рівнів, які нашаровуються на їхній предметно-поняттєвий аспект і можуть бути зумовлені як змістовою стороною, так і внутрішньою формою слова [10, с. 267–268]. В ономастиці *конотація* — додаткове семантичне та стилістичне значення слова, словосполучення чи виразу, яке накладається на основне значення і надає слову, виразу емоційно-експресивного забарвлення (урочистості, фамільярності), або ж відтінків, зумовлених соціальними, ідеологічними, культурними, ситуаційними аспектами комунікації [2, с. 106]. Сьогодні конотативні одиниці розглядають не тільки в межах семантичних чи стилістичних досліджень, а й лінгвокультурологічних.

Український дослідник конотативів Є. Отін зазначив, що такі оніми «не лише здатні виконувати свою пряму і початкову функцію — бути іменами об'єктів навколишнього світу, але і проникати вторинним, додатковим понятійним змістом, у мовленні становлять експресивно-оцінні замісники загальних назв. Вони збагачуються понятійними, або референтними, конотаціями, які органічно злилися з конотаціями емоційно-експресивного плану» [9, с. 5]. Такі одиниці «показують суб'єктивність мислення за допомогою оцінних критеріїв» [13, s. 52].

Тож, як було зазначено, конотативність властива не лише апелятивам, а й онімам. Конотонімізації «сприяє певна відомість власної назви у соціумі (прецедентність); наявність у власній назві яскравих конотем, що можуть представляти і заступати поняттєвий денотат загальної назви; стереотипність і повторюваність ситуацій, здатних «розбудити» таку конотему (прецедентна ситуація); можливість орієнтуватися на попередньо задіювану модель творення подібної семантичної структури. Процес конотонімізації відбувається за умови накопичення достатньої сили конотативного компоненту, здатної переважити денотативний, і становить собою процес переосмислення відомої у соціумі власної назви, який відбувається в результаті когнітивного оброблення суб'єктивного досвіду, сформованого у вигляді певних мотивованих ознак, викликаних її оцінною необхідністю та

експресивно-емоційним сприйняттям, шляхом підведення під неї здобутої поняттєвої інформації» [7, с. 94].

У людській пам'яті фіксується чимало власних назв, які викликають деякі асоціації, реферують набутий досвід. Проте найчастіше в ментальності людини зберігаються ті найменування, що творять її мікропростір, вирішують комунікативно-прагматичні завдання, сприяють соціологізації та психологічній адаптації до часо-просторових реалій буття. Тому конотативні одиниці як емоційно марковані елементи довкілля часто заполонюють мислення людини.

Конотативи реалізуються засобами вторинної номінації і виникають внаслідок семантичних змін, «яким підлягав первинний топонім, — розвинутих у ньому понятійних конотацій, значень, завдяки яким він набув здатності брати участь у номінації нових географічних об'єктів, позначати (при вторинному використанні) зовсім інші їх ознаки» [8, с. 79]. Ю. Карпенко зауважив, що часто «основою переносу є не суміжність, а подібність, іноді дуже випадкова» [5, с. 19]. Варто додати, що при творенні конотативів, мабуть, все ж домінує асоціативний потенціал людського мислення, задіяні когнітивні механізми.

Мікротопоніми Українських Карпат формують давній стійкий пропріальний фонд. Вони неодноразово були об'єктом дослідження Ю. Карпенка, Б. Лящука, С. Вербича та ін. В основу більшості онімів цього краю закладена нейтральна лексика. Однак є чимало найменувань, що виникли в результаті образної номінації, тобто при певній трансформації основного значення. Особливу увагу хочеться закцентувати на мікротопонімах, похідних від найменувань материків, островів, країн, міст, регіонів тощо. Такі одиниці здебільшого вживаються для називання заселених локусів — кутків села, хуторів. Деколи подібні оніми тлумачать як просторові, вважаючи їх виразниками «чужих», віддалених об'єктів. Та вони не завжди можуть мати саме таке смислове навантаження. Локуси йменують переважно на асоціативному рівні. Найчастіше мотив конотативних мікротопонімів — «місце проживання мешканців, які мають стосунок до населеного пункту або території з такими первинними найменуваннями» [8, с. 77–78], або ж просторова, культурна схожість іменованого об'єкта до того, що вже існує в суспільстві. В основі подібних конотативів закладений насамперед антропологічний елемент, а тоді вже просторо-

ві ознаки. Таким чином, ці найменування виникли на межі існування людини і простору.

Провідне навантаження ***«окрема територія, здебільшого відділена рікою чи потоком»*** виражено в карпатських найменуваннях: *Америка — «кут села, відділений від основного поселення потоком. Про мешканців цієї частини села казали, що вони живуть за водою, як* ***Америка****»* [12, с. 150]; імовірна й інша версія, скажімо, «багатий мікрорайон», оскільки в свідомості мешканців *Америка* асоціюється з багатою, водночас заокеанською країною; з подібною семантикою трактується *Грузія,* що розташована *«вище, ніж інші хутори, і люди там живуть заможніше, як у* ***Грузії****»* [12, с. 78]; *Англія — «частина є між двома потоками, як острів, як* ***Англія****»* [12, с. 114]; *Камчатка — «віддалена частина села»* [12, с. 7]; *Вифлиєм — «кут села, який знаходиться далеко від села і досить затишний»*, спочатку його називали *Місто → Місто Вифлеєм → Вифлеєм* (Волосянка Ск. Лв); може бути й інший мотив — *«місце, де була одна дуже стара та бідна хата. Казали люди, що у такій Ісус Христос народився»* [12, с. 92]. Як бачимо, одна назва має кілька додаткових семантичних нашарувань. Можна стверджувати, що, скажімо, мікротопонім *Вифлеєм* релігійно конотований, *Америка, Грузія* — економічно.

Значення ***«багата територія»*** закладена в назві *Відень — «люди прагнули влаштувати свій побут. В одній хаті організували перукарню, в другій — шевську майстерню, в третій — читальню, в четвертій збирались на вечорниці. Люди з гордістю казали: «У нас, як у* ***Відні****, все є»* [12, с. 70–71]. *Відень* здавна славився розвиненою інфраструктурою, мистецькими, освітніми закладами, тому в аналізованому найменуванні культурна конотація превалює.

«Тепла, сонячна місцевість» мотивує мікротопонім *Африка — «сонцевий схил гори, де скоріше тане сніг, скоріше зеленіє трава, скоріше дозріває городина»* [12, с. 144]. Значення ***«широка, простора територія»*** відображене в мікротопонімі *Аеродром* (ліс, поле) (Климець Ск Лв). Отож, характерною ознакою довкілля є те, як людина його сприймає, розуміє, оцінює, які просторові особливості домінують в її свідомості. Все це залежить від компетенції, рівня обізнаності, певних креативних порухів реципієнта.

Антропофактор проявлявся в найменуваннях, референтне значення яких відтворювало **«особливості характеру спільноти або ж ет-**

нічну приналежність осіб»: *Індія, Абісінія* — неофіційна назва Ефіопії *«тут жили хлопці, схильні до правопорушень, бійки. Про них казали, що там живуть індійці, дикуни»* [12, с. 7, 148]; кут села *Куба — «там живуть цигани»* (Руське Поле, Тч Зк). Вторинне, неофіційне ім'я Куби — Острів Свободи. Тому, мабуть, асоціативно мешканці села територію, на якій поселилася спільнота циган, як відомо, вільнолюбних, і номінували Кубою.

Часто ***«особа, яка проживала певний час в іншій країні»***, могла стати причиною появи географічної назви: вулиця *Афганська — «бо проживають на тій вулиці учасники боїв у **Афганістані**»* (Велика Уголька Тч Зк), *Боснія* — названа *«в честь чоловіка, який служив у **Боснії** і часто про неї розказував»* [12, с. 7]; *Будапешт — «було багато євреїв з Будапешту, яких привезли для будівництва військових укріплень і розстріляли, а ліс назвали **Будапешт**»* [12, с. 102]; к. с. *Чехія (Чехи)* (Волосянка Ск Лв). У виявлених онімах радше домінує військово-політична конотація. І сьогодні *Афган* у свідомості мешканців України асоціюється з десятилітніми воєнними діями, що проходили наприкінці XX ст. (1979–1989).

Аналізовані конотативні мікротопоніми, безперечно, містять у своєму складі культурний компонент (зрештою, як і багато інших географічних найменувань) із соціальними, політичними, географічними та загалом історичними нашаруваннями. Останнє чітко виявляється в назві кутка села *Сибір* (Сваричів Ржн ІФ), джерела *Кирничка на Сибіру* (Сваричів Ржн ІФ). В уяві кожного українця Сибір насамперед асоціюється з репресіями радянського тоталітаризму, куди засилали, проводивши так зване «розкуркулювання». Тому провідним навантаженням могла бути ***«віддаленість об'єкта»*** від інших. Таким чином, окрім просторової конотації, на чільне місце виступає політико-історичне негативне забарвлення.

Часто в розряд вторинних мікротопонімів входять найменування, які ще на апелятивному рівні мають свої конотації. Скажімо, при вторинній номінації об'єктів на кшталт *Камчатка* відбувається використання не топоніма в його «чистому вигляді», а переосмисленого географічного імені, яке зазнало неповної деонімізації, тобто водночас є «напівтопонімом» і «напівапелятивом», своєрідним онімним «мезонімом». Воно ще сприймається як назва конкретного географічного об'єкта, але вже семантично розширено, має предметний зміст, здатне вступати в синонімічні відношення з апелятивами (узуальни-

ми чи оказіональними)... Втрата таким конотативним топонімом географічної співвіднесеності призводить до його повної апелятивації, наприклад, *шанхай* «глухе приміське (частіше пришахтне) селище»; *камчатка* «задні ряди»...) [8, с. 79–80]. На наш погляд, подібна конотація відбулась і в онімі *Африка*, який і в загальному значенні асоціюється з нестерпною спекою.

О. Тараненко вважає, коли онім набуває конотативного ореолу, то, крім основного семантичного фактора, певну роль можуть відігравати і психолінгвістичні та стилістичні чинники, скажімо, вплив на свідомість певного звукового образу, внутрішньої форми слова або свідоме обігравання їх із відповідною зображально-виражальною функцією [11, с. 14]. Тому часто пейоративна конотація закладена саме у внутрішній формі слова або ж матеріалізується в афіксах: гора *Дурна Кичера* [3, с. 134], верх *Дурний* [3, с. 134], присілок *Лихонький* (Ясенів Врх ІФ), озеро *Несамовите* (Рахів Зк.), ліс *Гниляк* (Сенечів Длн ІФ), берег *Страшний Беріг* (Лавочне Ск Лв), яр *Темна Дебра* (Чаплі Стс Лв). Негативна семантика відтворюється і в апелятиві-мотиваторі *чорт*, що часто формує основи мікротопонімів Карпат: ліс *Чортів Верх* [12, с. 102], вир *Чортове Колесо* (Верхня Рожанка Ск Лв), гора *Чортів Чертіж* [12, с. 12]. Значення відповідних онімів — насамперед важкодоступне, небезпечне місце. Скажімо, вир *Чортове Колесо*, що у селі Верхня Рожанка Сколівського району Львівської області, окреслює найглибше місце в річці, де вода може затягнути людину на дно. Люди боялися таких місць і завжди їх оминали. Загалом в народній свідомості «чортові» місця окреслені як дикі, що характеризуються «апофеозною «природністю», т. т. надзвичайним проявом флористичних, фауністичних або власне ландшафтних особливостей географічних реалій (велика кількість змій, каміння, густі зарослі, глибина і т. п.)» [1, с. 239].

Часто мікротопоніми зазнають конотації на місцевому рівні, в межах невеликої спільноти. Негативні асоціації виникають при згадці певного локусу. Скажімо, у мешканців Завадки Воловецького району Закарпатської області хащі *Чорна Вільха* — символ зла, *«бо там люде ся вішали»*. Тому, коли хтось на когось недобрий, то застосовується своєрідна магічна формула: *«Йди в Чорну Вільху!»*, семантика якої зрозуміла тільки жителям цього села. Конотативність формується радше у народній свідомості, ніж у наукових гіпотезах.

Аналогічна ситуація відбувається в мікротопонімах з меліоративною конотацією, що здебільшого відтворюється внутрішньою формою слів: гора *Кохання* (Усть-Чорна Тч Зк), полонина *Красна* (Усть-Чорна Тч Зк), гора *Красний* (від діалектного апелятива *красний* у значенні *красивий*) (Коростів Ск Лв). До речі, позитивно забарвлених мікротопонімів доволі мало, що випливало, мабуть, з попереджувальної, охоронної функції оніма. Семантика пейоративних локусів вказувала на небезпеку. Народ оминав такі місця, оскільки внутрішні мотиви назв уже містили певну пересторогу, віддзеркалювали своєрідне табу. Ці найменування служили символами, сигналізаторами небезпеки для людей.

Отож, виявлені конотативні мікротопоніми, мотивовані переважно іншими географічними найменуваннями, надають традиційному мікротопонімікону Карпат нового відтінку, певної емоційної свіжості. Вони не становлять домінанти, бо все ж превалює топографічна, культурна та антропонімна лексика в номінації карпатських реалій. Проте конотативи символізують простір, своїми додатковими семантичними нашаруваннями поєднують територію Карпат із сучасністю, доводячи тим самим, що назви завжди відтворюють актуальні проблеми суспільства.

Список використаної літератури

1. Березович Е. Л. Русская топонимия в этнолингвистическом аспекте. — Екатеринбург, 2000. — 532 с.
2. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. Словник української ономастичної термінології / Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова. — Харків: ПП «Ранок-НТ», 2012. — 256 с.
3. Габорак М. Назви гір і полонин Івано-Франківщини: Словник-довідник. — Видання друге, доповнене, уточнене / М. Габорак. — Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. — 500 с.
4. Гаврилова Т. Конотативно марковані мікротопоніми (на матеріалі говірок Черкащини) / Т. Гаврилова // Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія. — Чернівці: Рута, 2007. — Вип. 354–355. — С. 130–135.
5. Карпенко Ю. А. Свойства и источники микротопонимии / Ю. А. Карпенко // Микротопонимия. — М., 1967. — С. 15–22.
6. Лукаш Г. П. Актуальні питання української конотоніміки: Монографія / Г. П. Лукаш. — Донецьк: ТОВ «Видавничо-поліграфічне підприємство «ПРОМІНЬ», 2011. — 448 с.

7. Лукаш Г. П. Когнітивні параметри конотативних власних назв / Г. Лукаш // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». — 2014. — Вип. 48. — С. 93–96.
8. Ономастика Полісся / [відп. ред. І. М. Желєзняк]. — К., 1999. — 234 с.
9. Отин Е. С. Словарь коннотативных собственных имен / Е. С. Отин. — Донецк, 2004. — 412 с.
10. Тараненко О. О. Конотація / О. О. Тараненко // Українська мова: Енциклопедія / [редкол. Русанівський В. М. та ін.]. — К., 2004. — С. 267–268.
11. Тараненко О. О. На теми сучасного українського ономастикону: тенденції конотативних нашарувань / О. О. Тараненко // Мовознавство. — 2010. — № 1. — С. 14–36.
12. Топоніміка Турківщини / [упоряд. П. Зборовський]. — Львів: Камула, 2004. — 258 с.
13. Tokarski R. Konotacja jako składnik treści słowa / R. Tokarski // Konotacja / [pod red. J. Bartmińskiego]. — Lublin, 1988. — S. 35–54.

Перелік умовних скорочень:

райони: Врх — Верховинський, Длн — Долинський, Ржн — Рожнятівський, Ск — Сколівський, Стс — Старосамбірський, Тч — Тячівський; ***області:*** Зк — Закарпатська, ІФ — Івано-Франківська, Лв — Львівська.

Сокил-Клепар Н. В.
кандидат филологических наук, доцент,
преподаватель кафедры украинского языка филологического факультета
Львовского национального университета им. И. Я. Франко
e-mail: nsokil@ukr.net

КОННОТАТИВНЫЕ МИКРОТОПОНИМЫ УКРАИНСКИХ КАРПАТ

Резюме

В статье проанализированы коннотативные микротопонимы Украинских Карпат. Выяснено, что некоторые географические названия маркированные дополнительным значением, определенным ореолом экспрессивности, эмоциональности, оценочной характеристики. В результате исследования обнаружено наибольшее количество коннотативных названий из числа заселенных локусов. Мотиваторами таких микротопонимов являются преимущественно наименование стран, островов, регионов, городов и тому подобное.

Ключевые слова: *микротопоним, коннотативный, пейоративный, мелиоративный, локус.*

Sokil-Klepar N.
Ph.D., Associate Professor
Department of Ukrainian Language of the Faculty of Philology
Ivan Franko National University of Lviv
e-mail: nsokil@ukr.net

CONNOTATIVE MICROTOPONYMS OF THE UKRAINIAN CARPATHIANS

Abstract

The article analyzes connotative microtoponyms of the Ukrainian Carpathians. It was found that some geographical names are marked with the additional meaning, with some aura of expressiveness, emotion, evaluating characteristics. Today such names have priority in the field of art onomastics, but also found in anthroponymes and names, including microtoponyms. ***The purpose of the article*** *is to depicture the connotative elements of the Carpathians' space, to point the reasons, motives of these places' nominations. In order to achieve the desired goal, it was planned to solve a number of tasks: to capture or detect a lexicographical sources or other connotative microtoponyms; find out the motives of their nomination; focus on the creating emotions means in mikrotoponymia of the Ukrainian Carpathians.* ***The object*** *of research is mikrolocals names (inhabited and uninhabited) corners villages, hamlets, on horseback, valleys, pastures, roads, wells and others.* ***The subject*** *of the work is the semantic potential and motivation level of connotative microtoponyms. The study tracked the greatest number of connotative names among popular loci. Microtoponyms motivators are identified as a rule like America, Cuba, Bethlehem being perpetrated by means of secondary nomination. Expressiveness of geographical names is embedded in the internal structure of words, or in some means that provide mikrotoponym pejorative or meliorative tone: Cheerful, Inferior, Love.*

Therefore, it is necessary to detect and interpret scientific connotative microtoponyms because they express the cultural potency people are a kind of symbolic names of the environment in which updated the depth of human knowledge.

Key words: *microtoponym, connotative, pejorative, meliorative, locus.*

Надійшла до редакції 23.07.2015